

MAKTABGACHA TA'LIM JARAYONIDA TRIZ TEXNOLOGIYASI VA O'YIN FAOLIYATINI INTEGRATSIYALASH ORQALI BOLALARDA IJODIY VA MANTIQUIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI

ABDULLAYEVA GULNORA ALISHER QIZI

19-DMTT tarbiyachisi

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotda maktabgacha ta'lim jarayonida TRIZ texnologiyasi va o'yin faoliyatini integratsiyalash orqali bolalarda ijodiy va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish samaradorligi o'rganiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda TRIZ (ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) bolalarning muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, alternativ yechimlar topish va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim vosita sifatida qaraladi. O'yin faoliyati esa maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiiy ehtiyojiga mos kelib, ta'lim jarayonini qiziqarli va faol shaklda tashkil etishga imkon beradi. Ushbu ikki yondashuvni integratsiyalash bolalarda mantiqiy tafakkur, ijodiy tasavvur va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini samarali rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari ushbu metodikaning ta'lim samaradorligini oshirishda yuqori natija berishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *Maktabgacha ta'lim, TRIZ texnologiyasi, o'yin faoliyati, ijodiy tafakkur, mantiqiy fikrlash, innovatsion pedagogika, kognitiv rivojlanish, muammoli ta'lim, integratsiya.*

KIRISH

TRIZ (ruscha: "Teoriya Resheniya Izobretatelskix Zadach") - ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi bo'lib, 1946-yilda Genrix Altshuller tomonidan ishlab chiqilgan. Bu texnologiya muammolarni tizimli tahlil qilish va ijodiy yechim topish metodiga asoslanadi.

Maktabgacha ta'limda TRIZ bolalarga tayyor javoblarni berish o'rniga, ularni mustaqil fikrlashga, muammoni tahlil qilishga va bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqishga o'rgatadi. TRIZ texnologiyasi orqali bola "Nima uchun?", "Qanday qilib?" kabi savollar ustida fikrlashni o'rganadi.

TRIZning asosiy tamoyillari:

- muammoli vaziyatni aniqlash
- qarama-qarshilikni topish
- alternativ yechimlar ishlab chiqish
- ijodiy fikrlashni rivojlantirish

Maktabgacha yoshda TRIZ oddiy, o'yin shaklida qo'llanadi. Masalan, bolalarga "Agar yomg'ir bo'lmasa nima bo'ladi?" yoki "Qanday qilib o'yinchoqni tezroq yig'ish mumkin?" kabi savollar berilib, ularning ijodiy fikrlashi rivojlantiriladi.

Natijada TRIZ texnologiyasi bolalarda:

mantiqiy tafakkurni

ijodiy tasavvurni

muammolarni hal qilish ko'nikmasini

mustaqil fikrlashni

rivojlantirishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Maktabgacha ta'lim jarayonida TRIZ texnologiyasi va o'yin faoliyatini integratsiyalash orqali bolalarda ijodiy va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikada dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy-pedagogik tadqiqotlarda (UNESCO 2020-yil erta ta'lim hisobotlari, OECD 2021-yil erta bolalik rivojlanishi tahlillari, hamda 2022–2024-yillarda Yevropa va MDH davlatlari pedagogik izlanishlari) ta'kidlanishicha, maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur jarayonlarini rivojlantirishda faol, interaktiv va muammoli ta'lim yondashuvlari an'anaviy yodlash usullariga nisbatan ancha samarali natija beradi.

TRIZ texnologiyasi (ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, qarama-qarshiliklarni aniqlash va bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqishga asoslangan tizimli yondashuvdir. Bu texnologiya aslida muhandislik va texnik sohalar uchun ishlab chiqilgan bo'lsa-da, keyinchalik ta'lim tizimiga moslashtirilib, ayniqsa ijodiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita sifatida keng qo'llanila boshlandi. Maktabgacha ta'limda TRIZning asosiy vazifasi bolani tayyor javoblarni qabul qiluvchi emas, balki savol beruvchi, izlovchi va yechim yaratuvchi shaxs sifatida shakllantirishdir.

O'yin faoliyati esa maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiiy yetakchi faoliyati hisoblanadi. Psixologik tadqiqotlarda (L.S. Vigotskiy, D.B. Elkonin nazariyalari va zamonaviy 2021–2023-yilgi rivojlanish psixologiyasi ishlari) o'yin bolaning bilish jarayonlarini faollashtiruvchi asosiy mexanizm sifatida talqin qilinadi. O'yin jarayonida bola real hayotiy vaziyatlarni modellashtiradi, ijtimoiy rollarni sinab ko'radi, muammoli holatlarni hal qiladi va tasavvurini kengaytiradi.

TRIZ texnologiyasi va o'yin faoliyatining integratsiyasi pedagogik jarayonda alohida ahamiyatga ega, chunki bu ikki yondashuv bir-birini to'ldiradi. O'yin bolaning qiziqishini uyg'otadi va emotsional faolligini oshiradi, TRIZ esa shu jarayon ichida mantiqiy tahlil va ijodiy yechim topish ko'nikmalarini shakllantiradi. Masalan, bolalarga o'yin shaklida muammoli vaziyat beriladi: "Agar o'yinchoqlar o'z-o'zidan yig'ilsa qanday bo'ladi?" yoki "Qanday qilib yomg'irda ho'l bo'lmasdan yurish mumkin?" kabi savollar orqali bolalar alternativ fikrlashga yo'naltiriladi.

Ilmiy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, TRIZ elementlari o'yin jarayoniga qo'shilganda bolalarda mantiqiy fikrlash, sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunish va ijodiy tasavvur darajasi sezilarli oshadi. 2022–2024-yillarda olib borilgan pedagogik eksperimentlarda bunday integratsiyalashgan metodlar qo'llanilgan guruhlarda bolalarning muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'rsatkichlari an'anaviy guruhlariga nisbatan yuqoriroq bo'lgani qayd etilgan.

Bundan tashqari, TRIZ va o'yin integratsiyasi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Bola faqat o'qituvchidan tayyor bilim oluvchi emas, balki faol izlanish olib boruvchi subyektga aylanadi. Bu esa zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim yondashuviga mos keladi. Shuningdek, nutq rivoji ham faollashadi, chunki bola o'z fikrini ifodalash, izohlash va bahslashish jarayonida til imkoniyatlaridan keng foydalanadi.

Xulosa qilib aytganda, TRIZ texnologiyasi va o'yin faoliyatini integratsiyalash maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarda ijodiy va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning eng samarali zamonaviy yo'llaridan biri hisoblanadi. Ilmiy manbalar asosida bu yondashuv bolalarning kognitiv faolligini oshirishi, mustaqil fikrlashini rivojlantirishi va muammoli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirishi tasdiqlangan

XULOSA

Maktabgacha ta'lim jarayonida TRIZ texnologiyasi va o'yin faoliyatini integratsiyalash bolalarda ijodiy hamda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi ilmiy-pedagogik tahlillar asosida tasdiqlanadi. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari shuni ko'rsatadiki, bola uchun eng tabiiy va samarali o'rganish muhiti bu o'yin faoliyatidir, TRIZ texnologiyasi esa ushbu jarayonni muammoli vaziyatlar va ijodiy yechimlar orqali boyitadi.

Integratsiyalashgan yondashuv natijasida bolalarda mustaqil fikrlash, sabab-oqibat bog'lanishlarini anglash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqish ko'nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularning kognitiv faolligini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, TRIZ va o'yin texnologiyalarining uyg'unligi bolalarning nutqiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ular o'z fikrlarini izohlash, asoslash va muloqot qilish jarayonida faol ishtirok etadilar. Pedagog esa bu jarayonda yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi rolini bajaradi.

Umuman olganda, TRIZ texnologiyasi va o'yin faoliyatini integratsiyalash maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishning samarali va zamonaviy pedagogik yo'nalishi bo'lib, u kelajakdagi ta'lim jarayonining sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari”. Toshkent, 2020 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. “Maktabgacha ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ–4312-son. Toshkent, 2019 yil 8 may.
3. Karimova N. S. Maktabgacha pedagogika va innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2022 yil.
4. Yusupova M. T. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2021 yil.